

Az alpinizmusról – másképpen

Patrick Claster – Delphine Debons – Jean-François Pitteloud – Grégory Quin (dir.): Gravir les Alpes du XIXe siècle à nos jours. Pratiques, émotions, imaginaires. Presses universitaires de Rennes, Société d'Histoire de la Suisse romande, Institut des Sciences du sport de l'Université de Lausanne, Rennes, 2021. 206 oldal

Az alpinizmus történetének tanulmányozása egy egész korszak eszmerendszerére, filozófiájára és korfelfogására rávilágít. A vállalkozás többet jelent a csúcok meghódítását célzó törekvések időrendben történő sorolásánál, hiszen nem csupán egy sportág fejlődéséről van szó. A hegy „használatba vételének” is története van, mely összekapcsolódik a földrajzi felfedezésekkel, a tudományos expedíciókkal, a természet megismerésére irányuló törekvésekkel. Az ismeretlen, félelmetes és megközelíthetetlen hegykép átalakulása nyugalmat, békét és szabadságot jelképező tájjá fontos eszmei és technikai változások eredménye. A hegymászás szokássá válása elsősorban társadalmi kérdés, hiszen a sokáig kizárólag az elit számára nyitott szórakozás, pihenés idővel – a turizmushoz hasonlóan – demokratizálódott, és ezzel egy időben diverzifikálódott is. A csúcok elérése nem csupán tapasztalatot és bátorságot igényel, de megfelelő, tehát költséges felszerelést is, ami a mai napig akadályozza a hegymászás igazi tömegsporttá válását. A hegyi séta, túrázás azonban tág rétegek számára elérhető. A hegyekben időzés szokássá válása a szabadidő történetével függ össze, mely kapcsolódik a turizmus fejlődéséhez. A hegyekhez fűződő kapcsolaton keresztül tanulmányozható a földrajztudomány fejlődése, az infrastruktúra változása, az ember természethez való viszonya. A turizmus összekapcsolódhat a gazdasággal, a természethez való viszony a klímaváltozás tudomá-

nyos oldalával és a mindennapi életünkre gyakorolt hatásával.

E néhány példa alapján látható, hogy az alpinizmus-kutatás valóban összetett terület. A felmerülő kérdések sokszínűségének bizonyítására és a lehetséges kutatási irányok kijelölésére törekszik a 2016 szeptemberében a svájci Salvan-Les Marécottes-ban megrendezett tudományos tanácskozás előadásából szerkesztett, az alpinizmus történeti-társadalmi kérdéseit vizsgáló tanulmánykötet.

Az előszóban Delphine Debons kiemeli, hogy az alpinizmus, jóllehet ismert jelenség, tudományosan még mindig kevésbé kutatott. A kötet alapjául szolgáló konferencia célja éppen ezért a tudományos érdeklődés felkeltése, a kutatás ösztönzése és a lehetséges új irányok és szempontok kijelölése volt, úgy, hogy a kutatás elszakadjon a korábbi, pusztán történelmi és leíró forrásokon alapuló alpinizmus-kutatástól. Ezt az igyekezetet jól tükrözik a kötetben megjelent tanulmányok. Jóllehet alapvetően a svájci Alpokra és az alpinizmus svájci történetére koncentrálnak, maga a jelenség kiterjeszhető a hegymászás és a „hegyszemlélet” általános történetére, a levont következtetések és a felvetett kérdések tágabb kontextusban is helytállóak és felhasználhatók kiindulási alpnak is. Már a bevezetésben említésre kerül, hogy a hegy mint határokon átívelő földrajzi entitás nem tanulmányozható kizárólag egyetlen nemzet szemszögéből. Ezt a megállapítást támasztja alá az a tény is, hogy a kötetben nem csupán svájci szerzők tanulmányai jelentek meg, hanem francia, olasz, angol és egy magyar szerző is. Így nemcsak a kutatás tárgya, de a bemutatott nézőpontok is nemzeteken felüliek.

A kötetben szereplő tanulmányok több szemszögéből vizsgálják az alpinizmus jelenségét, „kultúráját” és a 19. századtól kezdve napjainkig végbemenő változásokat. Az első, „Festészet, költészet, fényképészet” (*Pein-*

ture, poésie et photographie) című rész az alpinizmus művészeti témaként való megjelenését veszi górcső alá, négy tanulmányon keresztül. A tanulmányokból kiderül, hogy a művész–alpinista–hegy kölcsönhatás jelentősen befolyásolja az alpinizmus fejlődését. A hegy esztétikailag és mentálisan is meghatározó, hiszen egyszerre válik a művészetek tárgyává, és alakítja a természetről és az ember helyéről, szerepéről való gondolkodást. A hegyekről készült alkotások ösztönzőleg hathatnak az alpinistákra, akik saját szemükkel szeretnék látni a megfestett vagy éppen versbe foglalt tájat. De a hegyi utazás is motiválhatja műalkotások létrejöttét. Láthatjuk, hogyan reprezentálja a hegy egyszerre az édent, a nyugalmat, a (lelki)békét és a mindenhol jelenlévő veszélyt, az emberi élet mulandóságát, jelentéktelenségét. A hegy egyszerre lenyűgöző és aggodalmat keltő. Az alpinizmus művészeti megjelenése segíti a helyét kereső embert – különösen a 19. században, ahol a magasság és a sziklák legyőzése a kezdetleges technika mellett valószínűsítő erőpróbának minősül. A fejezet tanulmányai nem csupán az alpinizmus művészeti megjelenésére hoznak példákat, hanem a hegy filozófiai gondolkodásban betöltött szerepére is. A hegy és lakói viszonyítási pontként tűnnek fel az európai alpinista elit számára. Az elzártan élő csoportokat a gyarmatokon élő törzsekhez hasonlóan „jó vadembernek” (*Bon Sauvage*) tekintik, akiket a civilizáció és a modernizáció még nem ért el (és nem tett tönkre). A velük való kapcsolat így egyfajta visszatérést jelent a gyökerekhez, kiszakadást a megszokott életből, a gyárak, a zsúfolt város és a munka világából. A hegy így ellensúlyozza az újkori fejlődés negatívumait, és korán fontos helyszínné válik a nyugalmat kereső európai elit tagjai számára. A tanulmányok ezt az egyáltalán nem elhanyagolható kérdést is vizsgálják, összekapcsolva a szabadidő átalakulásával, társadalmi jelentőségével és a 19. századi turizmus születésével és fejlődésével. Az alpinizmus rendkívül fontos szerepet játszott a turizmus kialakulásában, a hegyeket előzőnlő

turisták ugyanakkor hozzájárultak a hegyek megismeréséhez, feltérképezéséhez, az első szabályrendszerek létrehozásához, a turista-utak kialakításához, a jelzések bevezetéséhez, melyek ma is a túrázók és hegymászók hasznára válnak.

A „Veszély és az eredetiség diskurzusa között” (*Entre risque et discours sur l'authenticité*) című második fejezet szintén négy tanulmányon keresztül vizsgálja, hogyan válik vonzóvá a hegy a veszélyt és kalandot keresők számára. A sziklától elválaszthatatlan, állandóan leselkedő halál reprezentációja szintén ebben a részben kapott helyet. A fejezet egyben rávilágít arra is, hogy a 19. századtól kezdve a veszély, a halál lehetősége éppúgy hozzátartozik a hegyről kialakult képhez, mint az érintetlen, paradicsomi táj. Talán épp a veszély az, mely az alpinizmust sporttá formálja. Legalábbis ezt a logikai kapcsolatot használják ki a szerkesztők, hogy az alpinizmus mint sport kérdéskörét feszegezzék. Ahogy az a tanulmányokból kiderül, az alpinisták nehezen fogadták el, hogy az általuk végzett cselekvést egyszerűen sportnak minősítsék, mivel a hegymászás nem csupán erőpróba, de lelki, szellemi tevékenység is. Jóllehet elválaszthatatlan a fizikai felkészültségtől, az erőnléttől, követői szerint mégis túlmutat az erőnlétre és stratégiára épülő versenysportokon. Másrésről viszont a technikai fejlődésnek, a folyamatosan alakuló szabályoknak, az alpinisták közötti állandó vetélkedésnek köszönhetően vitathatatlan, hogy a hegymászás sporttá alakul(t). A tanulmányok rávilágítanak, hogy maguk az alpinisták hogyan küzdenek saját megkülönböztetett szerepük kiharcolásáért és az ellen, hogy egyszerűen turistának tekintsék őket.

A harmadik rész az alpinista nőkkel és a hegyi vezetőkkel foglalkozik. Gyarmati Enikő, a kötet egyetlen magyar szerzője, két női alpinista (Wesselényi Polixéna bárónő és Tauscher-Geduly Hermina) portréján keresztül mutatja be, miként juthatnak el a nők az Alpokba a 19. században. A tanulmány több szempontból is értékes, hiszen egyrészt

vizsgálja az elit női tagjainak társadalmi, kulturális és kikapcsolódási lehetőségeit, másrészt megmutatja a hegyekkel való szembesülés „női oldalát”, vagyis a hegyhez, hegymászáshoz köthető érzelmeket. Ezenkívül megismerhetjük egy nem alpesi nemzet nézőpontját, és informálódhatunk a 19. század első felének magyar utazási szokásairól vagy éppen kivételes eseteiről. A fejezet további három tanulmánya a hegyi kíséző szerepével, „szakmájával”, fontosságával foglalkozik. A kíséző kapcsán ismételten felmerül a turista és a „profli” hegymászó közötti konfliktus, az alpinizmus „piaci áruvá” válása, valamint a „műfaj” elértéktelenedése.

A negyedik, „Alpinizmus, hazafiság, faszizmus” (*Alpinisme, patriotisme, fascisme*) fejezetben található két tanulmányt a hazafiság fogalma köti össze. A szerzők elének tárják, hogy milyen szerepet játszik a politika a csúcspok meghódítására, az új rekordok megdöntésére irányuló törekvésekben, hiszen a korábbi határok átlépése dicsőséget jelent a hegymászó és az általa képviselt állam számára egyaránt. Emellett rámutatnak arra is, hogy az úti beszámolók önéletrajzi jellegükből fakadóan alkalmasak az egyéni politikai nézetek kifejtésére. Láthatjuk, hogy a politikával összekapcsolódik az alpinizmushoz köthető intézmények létrehozása és a környezetvédelem kérdése is.

Az ötödik, „Klímaváltozás, a szokások változása” (*Mutations du climat, mutations des pratiques*) című rész a 21. századot meghatározó klímaváltozás szemszögéből vizsgálja az alpinizmus történetét, és a tendenciákból következtetve igyekszik a jövőre vonatkozó kérdéseket felvázolni. A tanulmányokat olvasva láthatjuk, hogy a környezeti változások rendkívül negatív hatást gyakorolnak az alpinizmus évszázados hagyományára, egyaránt érintik a téli sportok kedvelőit, a hegymászókat, a túrázókat és a rájuk épülő szolgáltatásokat. Ezzel egy időben a tanulmányok kitérnek az alpinizmus és a technika fejlődésének kölcsönhatására, melynek eredményeként a hegyi sportok folyamatosan átalakulnak, új célok és új módszerek

jelennek meg, s ezek folyamatosan újraértelmezik az idővel és a magassággal folytatott versenyt.

Az utolsó, „Archívumok, örökség és az alpinizmus emlékezete” (*Archives, patrimoine et mémoire de l'alpinisme*) című rész a téma kutathatóságára és a felhasználható források sokszínűségére világít rá. A fejezetben található tanulmányok hangsúlyozzák, hogy a téma kutatásához felhasználható forrásanyag rendkívül változatos és számos helyen fellelhető. A szerzők a szöveges forrásokon (visszaemlékezések, útleírások, útikönyvek) kívül megemlítik a képi forrásokat (rajz, festmény, fénykép), a térképeket (útvonalak, domborzati térképek), a hegymászók felszereléseit, a műalkotásokat, az eltérő korokban hegymászáshoz használt ruhákat és a filmeket. A statisztikák, hivatalos beszámolók, jelentések éppúgy hasznosak a kutató számára, mint a témával kapcsolatos újság- és folyóiratcikkek. A hegyi szálláshelyek, azok vendégkönyvei, valamint a múzeumokban kiállított tárgyak szintén felhasználhatók a jelenség tanulmányozására. A fejezet így nem csupán az alpinizmus történetét, hanem az alpinizmussal foglalkozó kutatások történetét is bemutatja, valamint módszertani segítséget nyújt a további kutatáshoz.

Véleményünk szerint a kötet jelentőségét a megjelenése és a benne foglalt tanulmányok által közvetített eltérő nézőpont adja. A kötet formailag eltér a megszokott konferenciakötetektől. Színes, nagy alakú, kemény fedelű, számos képpel illusztrált, így első ránézésre inkább ismeretterjesztő, mint tudományos műnek tűnik. Valamennyi tanulmány kijelöl újabb kutatási irányokat, melyek lehetővé teszik a kérdés további, eltérő nézőpontok szerinti tanulmányozását. A kötet bebizonyítja, hogy az alpinizmus mint társadalmi, történeti, eszmei kérdés tanulmányozásához nem elég az írott forrásokat tanulmányozó történész munkája, hanem más tudományágak bevonása is szükséges. A tanulmányok egyaránt vizsgálják a sport kialakulását, és a társadalomban betöltött szerepét, felvetnek eszmei, értékrendi

kérdéseket, és magukban foglalnak számos jelenleg divatos és/vagy megkerülhetetlen megközelítést, mint a nőtörténet vagy a klímaváltozás. A kötet olvasása során megbizonyosodhatunk róla, hogy az alpinizmus egyszerre sport és eszme. Mindkét értelmezés folyamatosan változik, ahogy a gondolkodásmód, a korfelfogás az épített és természetes környezet is, és egyik sem lehet mentes a

politikai-ideológiai hatásoktól. A kötet szerkesztői jól ismerték fel, hogy az alpinizmus tanulmányozását nem lehet nemzeti keretek közé szorítani, valamint azt is, hogy a nemzetközi együttműködés új nézőpontokat vonhat be a témára irányuló diskurzusba.

MIHÁLYI DOROTTYA